

Antoni Vila Arrufat, vitraller

per Joan Vila-Grau

President de l'Institut del Vitrall

Així com el vitrall sol ser una de les arts menys conegudes i, per manca de coneixença, més oblidades, també en l'obra dels artistes pintors que d'una manera més o menys esporàdica o continuada, han dissenyat vitralls, aquesta faceta de la seva obra és sovint oblidada o poc coneguda.

Aquest és també el cas de l'obra vitrallística d'Antoni Vila Arrufat.

La producció de Vila Arrufat en el camp del vitrall no és gaire abundosa, ja que solament té realitzats dos conjunts importants, el més significatiu dels quals és el del Santuari de la Salut (els vitralls de l'església i cambril foren iniciats l'any 1940 i col·locats el maig del 1941 i els de la sagristia foren realitzats l'any 1946) i ja molt posteriorment vers el 1960, realitzà els cinc vitralls del presbiteri de la capella del convent de les Germanetes de l'Assumpció (Barcelona) en l'edifici del carrer de Sant Gervasi de Cassoles, edifici actualment desaparegut i els vitralls traslladats al nou convent d'aquesta comunitat a Montornès del Vallès.

A les realitzacions esmentades cal afegir els dos projectes no realitzats: el que guanyà el concurs convocat vers l'any 1930 per a envitrallar els finestrals de la nau de l'església dels Sants Just i Pastor (Barcelona) i el que presentà juntament amb el projecte escultòric d'Enric Monjo per a l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona). Ultra els dos conjunts realitzats i els projectes no duts a terme, cal esmentar els petits vitralls fets vers l'any 1925 per a la capella de la finca de Rocabrúna, llavors propietat d'En Joan Llonch i, en època més propera, el vitrall que ornava la casa Sallarès Deu a Sabadell. Aquest darrer glossava el tema de la Maternitat.

Per a valorar degudament els vitralls de la Salut, cal situar-los en el seu context històric, ja que fou precisament en el període d'immediata postguerra quan Vila Arrufat dibuixà els cartons d'aquests vitralls que foren realitzats pel seu bon amic l'excel·lent vitraller i mestre de vitrallers Jeroni Granell, i creiem interessant recalcar aquest fet perquè en el període de postguerra no se sabé aprofitar la gran demanda d'aquell moment per a envitrallar els temples i edificis que havien sofert les malvestats de la guerra amb una obra digna i estèticament vàlida, continuant

l'esperit de renovació i recerca que era una de les característiques més notables del vitrall modern, esperit que inicià la renaixença Modernista i continuà durant el Noucentisme, l'Art Déco i el Racionalisme, però la societat catalana sotraguejada per la guerra civil havia perdut l'esperit innovador i es refugiava -en el camp de les arts- en l'aparent seguretat d'estils caducs. L'eclecticisme dels artesans o industrials vitrallers reflectí aquesta tendència i els finestrals d'esglésies i edificis públics s'ompliren de pseudogòtic o del realisme tremendista de l'anomenat "renacimiento español".

És considerant aquest conjunt de cir-

cumstàncies que valorem l'excepció que representaren els vitralls d'en Vila Arrufat, els d'en Pere Pruna (església de les Redemptoristes, al carrer Ganduxer de Barcelona) o els vitralls civils de Miquel Farré. Tots aquests artistes superaren els condicionants d'aquella època, donant-nos una mostra de sentit creatiu i d'alta qualitat estètica.

ICONOGRAFIA

El programa iconogràfic dels vint-i-quatre vitralls d'en Vila Arrufat a la Salut, suggerit per Mossèn Ernest Mateu, és marià -tal com s'escau en aquest santuari i únicament trenquen aquesta continuïtat temàtica els de la sagristia.

Els set finestrals de l'església, tres a cada banda de la nau, el del cor, així com els dos que hi ha sobre de les portes laterals plasmen els temes que segueixen:

Cor: *Salus Infirmorum*.

Nau Est: *Regina Prophetarum, Regina Angelorum, Regina Apostolorum*.

Nau Oest: *Regina Confessorum, Regina Virginum, Regina Martyrum*.

Porta Est: *Refugium Peccatorum*.

Porta Oest: *Consolatrix Afflictorum*.

Escales d'accés al Cambril. Escala Est: *Troballa de la Mare de Déu*.

Escala Oest: *Processó amb la imatge de la Mare de Déu de la Salut*.

El Cambril: En aquest lloc es continuen les advocacions marianes de la lletania lauretana, excepte en la rosassa central.

Finestrals Est i Oest: *Mater Salvatoris, Speculum Justitiæ, Sedes Sapientitiæ, Vas Honorabile, Rosa Mystica*.

Rosassa: És formada per set plafons, el central amb el tema de l'Assumpció de Maria i els perifèrics glossant la Pentecosta, l'Ascensió de Jesús, la Resurrecció amb les Santes Dones a la Tomba de Jesús, l'Epifania, el Naixement i l'Anunciació.

Curiosament l'ordre de lectura normal és esquerra-dreta, però en aquesta rosassa aquest ordre és a l'inrevés, i podria atribuir-se a un error de col·locació, si en una lletra adreçada per Mossèn Ernest Mateu a Vila Arrufat no hi hagués un esquema que correspon exactament a aquesta sorprenent distribució.

Esmentàvem que el programa iconogràfic marià no és seguit en la sagristia, on els temes que informen els finestrals

Cartró del Vitrall "Regina Angelorum". Santuari de la Salut.

Vitrall "Consolatrix Afflictorum", de la Porta Oest del Santuari de la Salut.

són: el profeta Ezequiel, Sant Joan Baptista, Sant Ramon Nonat, Sant Ernest abat, Sant Jeroni i l'apòstol Sant Pau. Sobre la porta d'entrada a aquesta estança hi ha un petit vitrall amb dos angelets que duen un filacteri amb el mot "Salve", i entre els dos dels àngels hi figuren una corona i un estel.

COMPOSICIÓ TÈCNICA I ESTIL

El vitrall del cor és col·locat en una finestra coronella amb traceria. La composició s'adapta al doble badiu. A l'esquerra hi ha la figura dempeus de la Mare de Déu, amb l'Infant als braços i tres angelets als peus. L'Infant estén la mà cap a les figures del finestral de la dreta. Un raig de llum lliga els personatges dels dos finestrals. En el de la dreta una noia malalta al llit, centra l'escena, mentre que un home i una dona agenollats apareixen juntament amb un àngel que els empara. En el badiu esquerre la imatge de la Verge figura sobre un camper blau de ritmes radials.

La traceria és formada per set quadrilobats de bordó verd, camper blau i estels blancs al centre de cada plafó.

Es tracta, doncs, d'una composició dinàmica en diagonal, els ritmes de la qual lliguen plàsticament i temàtica els dos vitralls que estilísticament estan al punt mig entre el simbolisme esquemàtic dels vitralls de la nau i el realisme dels vitralls de les portes d'entrada.

L'esquema compositiu dels sis vitralls de la nau, consisteix en una distribució de personatges disposats simètricament o equilibradament segons un eix vertical; damunt d'aquestes figures, si-

guin profetes, verges, apòstols, màrtirs, confessors o àngels, un cercle format pel mateix bordó del vitrall i un semicercle a manera de filacteri amb l'advocació que correspon a cada vitrall, emmarquen la figura de la Mare de Déu amb dos angelets que la coronen.

La composició d'aquests sis vitralls és d'un gran rigor geomètric i els trets molt esquemàtics, sempre, però, dins l'estil realista característic de Vila Arrufat.

VITRALLS DE LES PORTES: Aquest realisme de Vila Arrufat és dut a un grau molt alt en els dos vitralls damunt de les portes d'entrada al santuari, i molt més especialment en el vitrall "Consolatrix Afflictorum", aflicció simbolitzada pel sofriment dels pares amb el fill malalt i el sofriment del fill davant la mort dels pares -concretament la mare-.

Aquesta darrera escena és basada en la colpidora tela que Vila Arrufat pintà en el mateix moment de l'agonia de la seva mare.

Al centre de la composició, hi ha la figura de la Mare de Déu, estenent les mans en actitud de conhort mentre dos angelets sostenen el seu mantell blau.

El realisme de l'escena àdhuc ens permet d'identificar les persones que feren de model en el moment de dibuixar el cartó. La figura d'home que s'inclina aclaparat cap a la dona morent, és el mateix autor. A l'esquerra del vitrall, la dona amb l'infant als braços és la pintora Trinitat Sotos Bayarri que en aquells anys era deixeblla de Vila Arrufat, i la figura d'home és Desiderio Juste, ajudant de l'autor quan s'estaven

realitzant les pintures murals del Santuari. Finalment la model de la Mare de Déu era Pilar, la mateixa model que veiem plasmada en altres figures femenines del Santuari.

A la façana oposada, també sobre la porta hi ha el vitrall "Refugium Peccatorum", tractat amb el mateix realisme del "Consolatrix Afflictorum". En aquest apareix la figura de la Mare de Déu (per a la qual també féu de model la Trinitat Sotos) que amb el seu mantell empara un home i una dona agenollats i en actitud constricta. El camper participa del simbolisme de l'escena: al costat dels pecadors figura un cel tempestuós i la Serpent Temptadora; al costat de la Mare de Déu hi ha uns estels i nombroses filles, flors i ocells de clara arrel noucentista.

VITRALLS DE LES ESCALES: Són particularment interessants els dos vitralls de les escales d'accés al cambril. En ambdós vitralls, Vila Arrufat sabé donar-hi un to popular ben escaient pel tema llegendari de la troballa de la Mare de Déu per l'ermità que cercava aigua a la font, o pel tema també tan ingenu de la processó de la Salut.

Aquests vitralls són molt rics per la diversitat de color i qualitat dels vidres. Els temes amb aquesta seva aparent i volguda ingenuïtat, amaguen una sòlida i ben estructurada composició. En el de la font de la Salut, un tronc d'arbre que passa d'un plafó a l'altre crea una diagonal que divideix i uneix al mateix temps l'escena dels àngels i la Mare de Déu del finestral esquerre, amb l'ermità i l'escena rural que hi ha al damunt de

Moses

4

David

Judit.

Esther

Isaac

6

Anna.

Adam

Eva

Abraham

Sara

Adam

1

Eva

Abraham

2

Sara

Jacob Raquel

Raquel

Jacob

3

Raquel

la figura d'aquest home.

En el conjunt de la processó, la munició de participants i escolans de tonalitats clares amb les arquitectures urbanes de Sabadell, creen uns angles oberts i encarats « » que uneixen l'escena representada en cada plafó. En el de la dreta la verticalitat de la creu processional crea un eix de gran importància compositiva, eix que, menys evident però fortament estructural, és donat pel campanar de Sant Fèlix i altres elements arquitectònics que hi ha en el plafó de l'esquerra.

VITRALLS DEL CAMBRIL: Deu dels vitralls del cambril són de composició molt senzilla, constant d'un medalló central amb símbols de les invocacions de la lletania, símbols que apareixen sobre camper de vidres clars formant una xarxa de rombes.

La rosassa és formada per set plafons rodons. Les escenes que ja hem especificat, responen a una iconografia italianitzant i de gran tradició, i el seu estil és sempre rigorosament estructurat sempre sobre eixos verticals (Assumpció, Pentecosta, Ascensió de Jesús i Anunciació) o en unes diagonals més dinàmiques, en les escenes restants (Naixement, Epifania i Resurrecció).

SAGRISTIA: Tal com comentàvem en començar aquestes ratlles, els temes marians que formen un vertader "continuum" iconogràfic en el conjunt de vitralls de la Salut, no és seguit en la sagristia, que presenta un criteri iconogràfic força original, que fa pensar en una sèrie d'anònims donants que volguessin honrar el seu sant patró, més que no pas en un sentit litúrgic. Les imatges dels sants escollits per l'envitrallament d'aquesta estança apareixen sobre campers de vidre clar, amb grans i amples bordons triples, llevat del petit vitrall "Salve" damunt de la porta d'entrada. Les figures són d'harmoniosa proporció i acurat dibuix.

Si bé la producció de Vila Arrufat en aquest camp és escassa, no ho és però el seu interès per les possibilitats estètiques del vidre; així ens ho demostren les interessants notes de color que pintà en la seva joventut dels vitralls de l'església del Pi, o les anotacions amb indicació de color o breus pinzellades d'aquarel·la que sovintegen en els seus àlbums de viatge o també en les mateixes planes de les guies que emprà en els seus sojorns a Itàlia i França.

Aquest interès per la concreta expressió estètica vitrallística, fruit d'un estudi i sobretot d'una sensibilitat oberta a

La processó. Vitrall de l'escala d'accés al cambril del Santuari de la Mare de Déu de la Salut.

diferents mitjans plàstics, és ben palesa en l'obra de Vila Arrufat.

Repetidament hem emprat en aquest comentari el terme "rigorosa composició", i és que Vila Arrufat assumí ben aviat el concepte de monumentalitat, concepte estretament lligat amb el sentit compositiu, així ho comenta Francesc Fontbona (1) "la necessitat de compondre més amb masses que amb elements solts.. feren més viu en Vila Arrufat el concepte de Maurice Denis que diu que una pintura és, abans que la representació de res concret, una superfície de línies i colors ben disposats".

El coneixement del vitrall i l'ús apropiat de les característiques i possibilitats del vidre de color són un altre dels trets definitoris de l'obra vitrallística de Vila Arrufat. Àdhuc en el cas del vitrall "Consolatrix Afflictorum" no imita una pintura de cavallet (la seva "Mare Morta") sinó que tradueix aquest tema pictòric al llenguatge del vitrall.

Un darrer element que ens pot definir les característiques dels vitralls de Vila Arrufat a la Salut, és l'ús encertat dels diferents colors i textures del vidre: així remarcarem els vidres de motlle emprats com a flors en el vitrall "Regina Virginum" o en la creu processional del vitrall "Processó". En el vitrall "Trobada de la Mare de Déu de la Salut" Vila Arrufat té en compte la proximitat de l'espectador i empra recursos com el "vidre americà" considerant que la riquesa i subtilitats dels seus colors serien desaprovechats si s'empressin en vitralls col·locats a gran alçada. El factor distància és també tingut en compte en els vitralls de la nau, en els quals el dibuix és més de síntesi que en el detall i realisme dels vitralls més baixos.

En els vitralls de la Salut, Vila Arrufat dona una lliçó de respecte al passat pel coneixement que demostra de l'art del vitrall, i de contemporaneïtat en l'estil i la força expressiva de la seva obra vitrallística, perquè Vila Arrufat, tal com digué el crític José Mª Moreno Galván (parlant de la seva pintura), "no es un académico sino un clásico", i aquest mateix comentari podríem fer en parlar dels seus vitralls sabadellencs.

(1) - Francesc Fontbona. "Vila Arrufat" Col·lecció "Maestros actuales de la pintura i escultura catalanas" n.º 58.